

Schirm Anita

Nyelvészet mindenkinek

Kedves Olvasók!

2020 márciusában a koronavírus-járvány miatti távoktatás során jött létre a *Nyelvészet mindenkinek* YouTube-csatorna (1). Eleinte csupán a magyar szakos egyetemista diákoknak szánt hangalámondásos prezentációk kerültek föl az oldalra, később azonban – a pozitív visszajelzéseknek és a folyamatos feliratkozásoknak köszönhetően – nyelvészeti témájú rádió- és tévéfelvételekkel, illetve konferencia-előadások videófelvevételeivel bővült a kínálat. Jelenleg 65 tudományos-ismeretterjesztő és a tanulást, tanítást segítő videó található az oldalon.

A csatornának az a célja, hogy szórakoztató, hétköznapi példákon keresztül, közérthető formában mutassa be a nyelvészet érdekességét, szépségét és hasznosságát. A videók a különböző nyelvi jelenségeket a diákokhoz közeli szövegtípusokból (például sorozatokból, reklámokból, dalszövegekből, viccekből, mémekből) származó példákkal illusztrálják. A sorozatok közül a legtöbb példa az *Agymenők*ből, a *Dr. House*-ból és a *Jóbarátok*ből származik, de a videókban vannak részletek többek közt az *Angyalbőr*ből, a *Csengetett, Mylord?*-ből és az *Űrhadosztály*ből is. A naprakész, humoros és érdekes adatok segítenek a magyar nyelv tanításának életszerűvé tételében. A könnyed hangvétel ugyanakkor nem megy a tartalom rovására: rövid, de szakszerű magyarázatokkal a legfrissebb nyelvészeti irányzatokról és a funkcionális-pragmatikai szemléletmódról is képet kaphatnak a nézők. A felvételek a nyelvészet számos területét érintik, de négy olyan témakör is van, amelyhez több, tartalmilag összekapcsolódó videó került lejátszási listába rendezve. Ezek a következők: 1. *Nemtöltelék töltelékszavak*, 2. *Szóképek és alakzatok*, 3. *Mondatelemzés érdekesen*, 4. *Reklám és manipuláció*. Lássunk néhány témát az egyes lejátszási listákból.

A *Nemtöltelék töltelékszavak* videói a korábban töltelékszavaknak gondolt elemekkel (például *hát, izé, devizont*) foglalkoznak. Szó esik arról, hogy mit jelent az elnevezésük kapcsán a „töltelékesség”. A lejátszási lista több videója is tartalommal tölti meg a tölteléknek titulált szavakat, és úgy igyekszik hatástalanítani a hozzájuk kötődő nyelvi babonákat (például *Hát-tal nem kezdünk mondatot! Olyan nincs, hogy devizont!*), hogy változatos szövegtípusok segítségével mutatja be a működésüket és a szerepöket. Mivel ezek az elemek a társalgásban fontos szerepet töltenek be, a diskurzusra vonatkozó információkat jelölnek, úgynevezett diskurzusjelölőknek tekinthetők. A legtöbb videó a *hát-tal* foglalkozik, amely szöveggörnyezettől függően kifejezhet többek közt csodálkozást, vonakodást, bizonyosságot, dicsekvést, incselkedést, következtetést, méltatlankodást, nyomatékosítást és retorizálást is. Ezek mellett a mondanivaló elkezdését, továbbvitelét, valamint a szó átadását és a téma lezárását is jelezheti. Szintén sokféle szerepe van az *izé*-nek, amelyet a beszélgetés közben

általában akkor mondunk, amikor egy kis időre van szükségünk, vagy ha éppen nem jut eszünkbe egy szó. Ám az *izé* használata ennél szerteágazóbb. Kiderül, hogy még Arany János is használta a szót a *Hamlet* fordításában. És nem véletlenül, ugyanis ez a nyelvi elem igazi jolly joker és valódi hungarikum. A diskurzusjelölők egyik nyelvről a másikra történő fordításának a gyakorlatát pedig a *Harry Potter és a titokzatos töltelék* videó mutatja be.

A *Szóképek és alakzatok* lejátszási lista videói a metafora, a metonímia, a szinesztézia, az irónia, a megszemélyesítés, a szimbólum, az allegória, valamint a hangalakzatok működését mutatják be. E stílusesszók használata nem csupán az írók és a költők kiváltsága, hanem mindannyiunké. A laikus nyelvhasználók, a reklámszakemberek, a politikusok, a sajtó munkatársai előszeretettel élnek ezekkel a szóképekkel. És nem azért, mert szépek, hanem mert tömörek, gazdaságosak, szemléletesek, segítik a megértést, illetve nagyon gyakran manipulatív erővel is rendelkeznek. A szinesztéziáról az is kiderül, hogy jóval több egyszerű stilisztikai eszköznél. A népesség mintegy 4%-ának ugyanis a szinesztézia maga a színtiszta valóság. A szinesztéziásoknál valamelyik érzékszervre ható inger egy másik agyi területen is ingert vált ki. Ők azok, akik a hangokhoz vagy a számokhoz élénk színeket társítanak, érzik a hangokat, vagy éppen hallják a színeket. A videók gazdag példaanyaggal mutatják be azt is, hogy a szóképek nem csupán nyelvi, hanem képi síkon is megjelenhetnek. A vizuális szóképeket főként a reklámkommunikációban használják, de a koronavírus-járvány társadalmi célú hirdetéseitől a nemzetközi reklámok is gyakran éltek ezzel a stratégiával. A lejátszási lista legtöbb videója a szóképek közül a metaforával foglalkozik, és a nem konvencionális, kreatív metaforákat többek között Dr. House- és Agymenők-párbeszédre, valamint Kiscsillag-, Quimby-, 30Y-zeneszövegeken keresztül tárja a nézők elé.

A *Mondatelemzés érdekesen* videói tárgyalják a mondat fogalmát és megközelítéseit, továbbá filmrészletek és dalszövegek segítségével tekintik át a mondatok szerkezetét, valamint a modalitást. A *Zűrös mondatrészek: az alany és az állítmány* című videóból kiderül, hogy miért is „zűrös” az *alany* és az *állítmány* terminus, és a mondat két fő része közti viszonyt a Bëlga, az Agymenők, valamint ismert reklámok segítenek tisztázni. A magyarázat és a szemléltetés során többször is visszaköszön az ürtematika, azaz a mondatrészeknek a bolygókkal való hasonlósága, és a videó végén még az Űrhadosztály is segít a nézőknek a mondatelemzésben. Az összetett mondatok kapcsán Harry Potter-es és Agymenők-s mondatokon keresztül lehet megismerkedni az információ tartalmi-logikai és grammatikai tagolódásával, valamint a szinteződéssel és a tömbösödéssel. A *mindig aktuális aktuális tagolás* és A *még mindig aktuális aktuális tagolás* videóiban pedig szó esik a mondatok ismert és új elemre történő bontásáról. Míg a *Félrevezető mondatok – Te vajon bedőlsz nekik?* videó a garden path (kerti ösvény) mondatok jellegzetességével foglalkozik. Ezeket a mondatokat „becsali” mondatoknak is nevezik, mert behúznak bennünket a csöbe, ugyanis szintaktikailag időlegesen kétértelmű voltuknál fogva nem azt jelentik, mint amit első olvasásra gondolnánk róluk. Én is élek a garden path mondatok manipulativitásával, ugyanis a következő „becsali” mondattal próbálom meg rávenni az olvasókat arra, hogy a csatornán nézelődjenek: *A nyelvészet mindenkinek hasznára válik a feliratkozóknak*. Remélem, sikerül a trükk.

A *Reklám és manipuláció* lejátszási lista anyagai közt szó esik a reklámok „titkos” összetevőjéről: arról a szóról, amelynek a reklámokban való szerepeltetése növeli a forgalmat. A bemutatott példaanyag a klasszikus (vagy ma már retrónak számító) reklámoktól kezdve egészen a modern hirdetésekig terjed, és a szlogenek, valamint a nyelvi játékok és a manipuláció kapcsolatát is megvilágítja. Az óriásplakátok kommunikációs stratégiáiról is található videó, ez a nemzeti konzultáció részeként készített bevándorlásellenes óriásplakátok és a rájuk válaszként létrehozott ellenplakátok dialógusát tárja föl. És bár ez az elemzett korpusz politikai tartalmú, a bemutató mégis teljesen pártatlan, és a plakátok pártbeszéde helyett a párbeszédre fókuszál.

Egyetemi oktatóként és nyelvészként fontosnak tartom a tudományos ismeretterjesztést, és a csatornával a tanárok munkájának megkönnyítése, valamint a diákok hiteles információval való ellátása mellett az a célom, hogy megmutassam: a nyelvészet nem száraz, unalmas, idejétmúlt, elefántcsonttoronyba zárt, önmagáért való tudomány, hanem izgalmas, érdekes, szórakoztató és humoros terület, amely mindenki számára tartogat felfedeznivalót.

És ha már a reklám és a manipuláció témája szóba került, akkor a csatorna bemutatkozó videójának a szövegével, egy ismert Coca-Cola-reklám saját átiratával szeretném rávenni az olvasókat a *Nyelvészet mindenkinek* oldal felkeresésére. A szövegben lévő képi és nyelvi játékok miatt érdemes a trailert videón is megnézni.

Kicsiknek és nagyoknak, telteknek és karcsúaknak,
tanároknak és diákoknak, a tudás megszállottjainak.

A humánus humánosoknak és a reális reálisoknak,
a dogára tanulóknak, a halogatóknak és a szórakozást keresőknek.

Az Agymenők kedvelőinek és a Dr. House-rajongóknak,
a sorozatfüggőknek és a reklámzabálóknak.

Azoknak, akik szeretik a nyelvtant, s akik rettegnek tőle,
akik szívből, s akik igazán.

A nyelvvédőknek, a nyelvújítóknek és a nyelvművészeknek.

Azoknak, akik ikesen ragozzák az igét, s akik nem.

A jó helyesíróknak, s a rosszaknak,
azoknak, akik szeretnek mondatot elemezni, s azoknak is, akik nem.

A nyelvi humor kedvelőinek és a szójátékvadászoknak,
a töltelékszó-halmazóknak és a *deviszont*-rajongóknak.

Vizsga előtt és vizsga után, de semmiképp sem közben és helyett.

Egyedül vagy kettesben, együtt a haverokkal,
éjjel-nappal, úton-útfélen, Tiszán innen, Dunán túl.

Azoknak, akiknek fontos, hogy értsék, mit, miért és hogyan mondanak.

Egy nyelvésztől Nektek, az érdeklődőknek: Nyelvészet mindenkinek!

Remélem, az ismertetéssel sikerült meghozni az olvasók kedvét a *Nyelvészet mindenkinek* csatornán való nézelődéshez. Mindenkinek jó videózást kívánok!

Tisztelettel:

Szeged, 2024. január 27.

Schirm Anita
nyelvész, egyetemi
docens Szegedi Tudományegyetem

(1) Nyelvészet mindenkinek. <https://www.youtube.com/c/Nyelveszetmindenkinek> (2024. január 20.)

Schirm, Anita: Linguistics for everyone

Az írás szerzőjéről

Dr. Schirm Anita
egyetemi docens
Szegedi Tudományegyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar

schirmanita[kukac]gmail.com
ORCID: 0000-0002-4265-4147